

DŽULIJAN
FELOUZ

**NEDOVŘŠENA
PROŠLOST**

Prevela
Žermen Filipović

Laguna

Naslov originala

Julian Fellowes

PAST IMPERFECT

Copyright © Julian Fellowes 2008

First published in Great Britain in 2008 by WeidenFeld
de Nicolson

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

Sve ličnosti u ovoj knjizi plod su piščeve mašte. Svaka sličnost sa stvarnim ličnostima, živima ili mrtvima, sasvim je slučajna.

*Emi i Peregrinu
bez kojih nikad ništa ne bih napisao*

Dejmijan

JEDAN

London je za mene sada uklet grad, a ja sam duh koji ga proganja. Dok idem svojim poslom, čini se da svaka ulica, trg ili avenija šapuće o ranijem, drugačijem razdoblju moje istorije. I najkraći prolazak kroz Čelsi ili Kenzington vodi me pored nekih vrata gde sam nekada bio dobrodošao, a gde sam danas stranac. Vidim sebe kako izlazim, ponovo mlad i obučen za neko davno zaboravljeno veselje, prerušen u nešto što liči na nošnju neke ratom razorene balkanske zemlje. One lepršave zvoncare, one košulje sa žaboom i visokim okovratnicima – na šta li smo mislili? I dok gledam, pored te utvare mlađeg, vitkijeg mene koračaju seni pokojnika, roditelja, tetaka i baka, praujaka i rođaka, prijatelja i devojaka, koji su odavno napustili ovaj svet, ili barem ono što je ostalo od mog života. Kažu da je jedan od znakova starenja to što prošlost postaje stvarnija od sadašnjosti i već osećam kako mi maštu stežu prsti tih izgubljenih decenija, od čega nedavna sećanja deluju nekako sivlja i tuobnija.

Stoga je sasvim razumljivo što sam bio pomalo zaintrigiran, ako ne i iznenađen, kad sam među računima, zahvalnicama i zahtevima za dobrotvornu pomoć, što se sve svakodnevno gomila na mom radnom stolu, našao pismo Dejmišana

Bakstera. To svakako nisam mogao da predvidim. Nismo se videli skoro četrdeset godina niti smo od našeg poslednjeg susreta imali bilo kakav kontakt. Deluje čudno, znam, ali živeli smo u različitim svetovima i iako je Engleska po mnogo čemu mala zemlja, ipak je dovoljno velika da nam se za sve to vreme putevi nikada nisu ukrstili. Ali iznenadio sam se iz još jednog, jednostavnijeg razloga.

Mrzeo sam ga.

Već sam na prvi pogled znao od koga je pismo. Rukopis na kovertu bio je poznat, ali promenjen, kao lice omiljenog deteta nakon što su godine ostavile svoj nemilosrdni pečat. Ipak, pre tog jutra, da sam uopšte pomislio na njega, ne bih verovao da na svetu postoji bilo šta što bi Dejmijana navelo da mi piše. Ili ja njemu. Odmah da dodam da me ova neočekivana pošiljka nije uvredila. Ni najmanje. Uvek je prijatno dobiti glas od starog prijatelja, ali je u mojim godinama zanimljivije kad taj glas stigne od starog neprijatelja. Neprijatelj vam, za razliku od prijatelja, može reći ponešto što i ne znate o sopstvenoj prošlosti. I premda Dejmijan nije bio nekakav aktivni neprijatelj, bio je bivši prijatelj, što je naravno mnogo gore. Rastali smo se u svađi, u trenutku divljačkog, neobuzdanog besa koji se sasvim namerno napajao vrelinom spaljenih mostova, i otišli smo svaki svojim putem, ne pokušavajući naknadno da popravimo štetu.

Pismo je bilo iskreno, moram reći. Englezi se, po pravilu, radije ne suočavaju sa situacijom koja bi mogla biti „nezgodna“ zato što podseća na ranije ponašanje. Obično će umanjiti sve neprijatne prošle epizode pominjući ih neodređeno i ne pridajući im važnost: „Sećate li se one strašne večere koju je priredila Džoslin? Kako smo svi to preživeli?“ Ili, ako se epizoda zaista ne može ublažiti i nipodaštavati na ovaj način, pretvaraju se da se nikada nije dogodila. „Baš se dugo nismo videli“ – ta uvodna rečenica će se često prevesti ovako: „Ne odgovara mi da se ova svađa i dalje nastavlja. Od tada je prošlo mnogo vremena. Da li ste spremni da stavimo tačku na to?“ Ako je sagovornik

voljan, odgovor će biti sročan na sličan način: „Da, hajde da se nađemo. Šta radite otkako ste napustili *Lazard*?“ Ništa više od ovoga neće biti potrebno da označi da je neprijatnost okončana i da se normalni odnosi mogu obnoviti.

Ali u ovom slučaju Dejmijan je izbegao uobičajenu praksu. Zaista, njegova iskrenost bila je sasvim izvesno ravna ispovedanju pred sveštenikom. „Rekao bih da, posle svega što se dogodilo, nisi očekivao da ti se ponovo javim, ali ako bi me posetio, smatrao bih to velikom uslugom“, napisao je svojim šiljatim slovima, rukopisom koji je odavao da je i dalje prilično ljut. „Ne mogu da zamislim zašto bi to učinio nakon našeg poslednjeg susreta, ali po cenu da zvučim dramatično, neću živeti još dugo i možda usluga čoveku na samrtni ipak nešto znači.“ Barem mu nisam mogao prebaciti da okoliša. Neko vreme sam se sâm pred sobom pretvarao da razmišljam o tome, da pokušavam da se odlučim, ali sam, naravno, odmah znao da ću otići, da se moja znatiželja mora zadovoljiti, da ću se namerno ponovo vratiti u izgublenu zemlju svoje mladosti. Jer, kako s Dejmijanom nisam kontaktirao od leta 1970, njegov povratak u moju svest neizbežno me je jasno podsetio koliko se promenio moj svet, a kad smo već kod toga, i svet svih ostalih.

U tome očigledno postoji opasnost, ali više se ne borim protiv tužne spoznaje da mi okruženje u godinama dok sam sazrevao deluje plemenitije od ovoga u kojem sada živim. U pravednoj, razumljivoj odbrani sopstvenog vremena, današnji mladi ljudi uglavnom odbacuju naša sećanja na zlatno doba kada je mušterija uvek bila u pravu, kada su službenici Automobilskog udruženja salutirali videvši oznaku na vašem automobilu, a policajci dodirivali kacige u znak pozdrava. Bogu hvala što više nema takvih izraza poštovanja, kažu oni, ali poštovanje je deo uređenog, sigurnog sveta i, barem u retrospektivi, pruža osećaj topline, pa čak i dobrote. Pretpostavljam da mi iznad svega nedostaje dobrota one Engleske od pre pola veka. Ali opet, žalim li za dobrotom ili za svojom mladošću?

„Nije mi jasno ko je tačno taj Dejmiyan Bakster? Zašto je on toliko značajan?“, rekla je Bridžet dok smo kasnije te večeri sedeli kod kuće i jeli preskupu i nedovoljno pečenu ribu, kupljenu od mog susretljivog mesnog Italijana na Old Brompton roudu. „Nikad nisam čula da pričaš o njemu.“ U vreme kada je Dejmiyan poslao svoje pismo, zapravo ne tako davno, još sam živeo u Ulici Vederbi gardens u velikom prizemnom stanu, koji je bio udoban, zgodan za sve i svašta, i na sjajnom položaju za kulturu naručivanja hrane iz restorana koja nas je preplavila poslednjih godina. Bila je to na svoj način sasvim otmena adresa i sigurno je sebi nikad ne bih mogao priuštiti da mi je roditelji nisu prepustili pre mnogo godina, kada su konačno napustili London. Moj otac je pokušao da se usprotivi, ali moja majka je tvrdoglavo tvrdila da „negde moram da počnem“, i on je popustio. I tako sam se okoristio njihovom velikodušnošću i očekivao sam da tu neću samo početi već i završiti. Istini za volju, stan nisam mnogo promenio od vremena kada je tu živela moja majka i još je bio pun njenih stvari. Dok smo razgovarali, sedeli smo za njenim malim, okruglim stolom za doručak pored prozora, i rekao bih da bi čitav stan mogao delovati prilično ženstveno, sa šarmantnim komadima nameštaja iz regentskog doba i portretom vrlo mladog pretka s kovrdžama iznad kamina, da moja muškost nije imala potvrdu u mojoj očiglednoj i potpunoj nezainteresovanosti za njegovo uređenje.

U vreme incidenta sa pismom Bridžet Ficdžerald je bila moja trenutna... Hteo sam da kažem „devojka“, ali nisam siguran da neko ko ima više od pedeset godina ima „devojke“. S druge strane, ako je neko prestar za „devojku“, premlad je za „družbenicu“, pa šta je onda tačan opis? U savremenom govoru toliko je reči ukradeno i zloupotrebjeno da kada se traži odgovarajući izraz, ne nađe se ništa. Reč „partner“ je, kao što znaju svi koji nisu u medijima, i bezličan i opasan izraz. Nedavno sam kao svog partnera predstavio kolegu, direktora u maloj kompaniji koju posedujem, i prošlo je neko vreme pre

nego što sam shvatio poglede koje su mi upućivali razni ljudi koji su mislili da me poznaju. Ali „bolja polovina“ zvuči kao replika iz sitkoma o sekretarici nekog golf kluba, a nismo baš stigli do toga da kažemo: „Ovo je moja ljubavnica“, iako bih se usudio reći da ni to nije daleko. Bilo kako bilo, Bridžet i ja smo izlazili. Bili smo pomalo neočekivan par. Ja ne baš proslavljen pisac, ona britka irska poslovna žena, stručnjak za nekretnine, koja je propustila romantični voz i završila sa mnom.

Moja majka to ne bi odobrila, ali moja majka je bila mrtva, pa se teoretski njeno mišljenje i ne računa, iako nisam siguran da neodobravanje roditelja ne utiče na nas bilo da su mrtvi ili živi. Naravno, moguće je da je u zagrobnom životu postala popustljivija, ali nisam baš uveren u to. Možda je trebalo da poslušam njene posthumne savete pošto ne mogu da se pretvaram da smo Bridžet i ja imali mnogo toga zajedničkog. Ipak, bila je pametna i zgodna, što je bilo više nego što sam zaslužio, a ja sam bio usamljen, pretpostavljam, i umoran od ljudi koji zovu da vide želim li da dođem na nedeljni ručak. U svakom slučaju, bez obzira na razlog, pronašli smo se i iako zapravo nismo živeli zajedno, pošto je ona zadržala svoj stan, proveli smo nekoliko godina sasvim mirno. Nije to bila baš ljubav, ali bilo je nešto.

Ono što me je zabavljalo u vezi sa Dejmijsanovim pismom bio je Bridžetin zaštitnički ton kada je govorila o prošlosti o kojoj je, gotovo po definiciji, mogla znati malo ili nimalo. Rečenica „Nikad te nisam čula da pričaš o njemu“ može značiti jedino da biste, da je taj momak značajan, pričali o njemu. Ili, još gore, *trebalo* je da pričate o njemu. Sve je ovo deo popularne zablude da imate pravo da o osobi s kojom ste u vezi znate sve, do poslednjeg detalja, što naravno nikada ne može biti tako. „Među nama nema tajni“, kažu vesela, mlada lica u filmovima, a kao što svi znamo, čitav nam je život prepun tajni koje često skrivamo i od sebe samih. U ovom slučaju Bridžet je očigledno brinulo koliko joj još značajnih podataka nisam rekao ako mi

je Dejmijan važan, a ja ga nikada nisam spomenuo. U svoju odbranu mogu samo da kažem da je i njena prošlost, kao i moja, kao i svačija, u stvari, bila zaključana kutija. Povremeno dozvoljavamo ljudima da zavire, ali uglavnom da vide samo ono što je na vrhu. Mračnijim tokovima svojih uspomena plovimo sami.

„Bio mi je prijatelj na Kembridžu“, rekao sam. „Upoznali smo se na drugoj godini, otprilike u vreme debitantske sezone krajem šezdesetih. Upoznao sam ga s nekim devojkama. One su ga prihvatile i neko vreme smo zajedno ludovali po Londonu.“

„I bili ste *san snova za debitantkinje*.“ Izgovorila je te reči s mešavinom humora i podsmeha.

„Drago mi je što ti moja mladost uvek izmami osmeh na usnama.“

„I šta se dogodilo?“

„Ništa se nije dogodilo. Udaljili smo se nakon što smo otišli s fakulteta, ali nema tu nikakve posebne priče. Naprosto smo otišli u različitim pravcima.“ Rekavši to, naravno, izustio sam laž.

Pogledala me je čuvši u mojim rečima malo više nego što sam nameravao da kažem. „Ako ipak odeš, pretpostavljam da ćeš želeti da ideš sam.“

„Da. Ići ću sam.“ Nisam pružio nikakvo dalje objašnjenje, ali, da budem pošten prema njoj, nije ga ni tražila.

Nekada sam mislio da je Dejmijan Bakster moj izum, iako takva pomisao samo pokazuje moje neiskustvo. Kao što svako zna, najbolji mađioničar na svetu ne može da izvadi zeca iz šešira ukoliko zec već nije u *šeširu*, iako dobro sakriven, a Dejmijan nikada ne bi postigao uspeh za koji sam zasluge pripisao sebi da nije istinski posedovao one osobine koje su njegov trijumf učinile mogućim, pa čak i neizbežnim. Ipak, ne verujem da bi, barem ne u ono doba, kao mladić dospeo u žižu društvenog života bez izvesne pomoći. A upravo sam mu je ja pružio. Možda sam zbog toga bio toliko ogorčen njegovom izdajom.

Pretvarao sam se da nije tako strašna, ili sam se trudio da je tako prikažem, ali me je i dalje pekla. Trilbi je izdala Svengalija, Galatea je uništila Pigmalionove snove.

„Odgovaraće mi bilo koje vreme bilo kojeg dana“, navodi se u pismu. „Ne izlazim sada niti primam goste, tako da sam ti potpuno na raspolaganju. Naći ćeš me sasvim blizu Gilforda. Ako voziš, možeš stići za devedeset minuta, ali vozom je brže. Javi mi, pa ću ti poslati uputstva kako da stigneš ili će te neko sačekati, šta god ti više odgovara.“ Na kraju, nakon mog lažnog premišljanja, odgovorio sam mu i predložio večeru tog i tog dana i naveo voz kojim ću doputovati. Potvrdio je i pozvao me da prenoćim. Po pravilu više volim da, kao Džoroks, čuveni komični lik engleske literature, „spavam tamo gde večeram“, pa sam prihvatio i plan je napravljen. Shodno tome, jedne prijatne letnje večeri u junu prošao sam kroz automatska vrata na gilfordskoj železničkoj stanici.

Pogledom sam tražio nekog Istočnoevropljanina koji drži karton s mojim imenom pogrešno napisanim flomasterom, ali umesto njega, prišao mi je uniformisani šofer – ili bolje rečeno neko ko je izgledao kao glumac koji igra šofera u nekoj epizodi *Herkula Poaroa* – koji je vratio šapku na glavu nakon što se predstavio tihim i poniznim glasom, i poveo me napolje do novog bentlija, nepropisno parkiranog na mestu rezervisanom za invalide. Kažem „nepropisno“ iako se na prozoru jasno videla oznaka, pošto pretpostavljam da se takve ne dele da bi se prijatelji sačekali kad izađu iz voza da ne pokisnu ili da ne moraju predaleko peške nositi prtljag. A opet, svako zaslužuje poneku povlasticu.

Znao sam da je Dejmiijan uspešan, ali se ne mogu setiti kako i zašto sam znao budući da nismo imali zajedničke prijatelje i da smo se kretali u potpuno različitim krugovima. Mora da sam video njegovo ime na nekom spisku *Sandey tajmsa* ili možda u članku na finansijskoj stranici. Ali mislim da pre te večeri nisam shvatao *koliko* je uspešan bio. Jurili smo uličicama

Sarija i ubrzo je, po ošišanoj živici i kamenim zidovima, po travnjacima nalik bilijarskim stolovima i blistavom šljunku bez korova, postalo jasno da smo ušli u Kraljevstvo bogatih. Ovde nije bilo trošnih stubova na kapijama, praznih štala i kućica sa krovovima koji prokišnjavaju. Nije to bilo pitanje tradicije i nekadašnje slave. Nisam bio svedok uspomena, već živog prisustva novca.

Imam izvesnog iskustva s tim. Kao umereno uspešan pisac, čovek dolazi u dodir s onima koje je moja dadilja nazivala „kolektivnim ljudima“, ali ne mogu da se pretvaram da je to ikada bilo moje društvo. Većina takozvanih bogataša koje poznajem ne poseduje novo već sačuvano bogatstvo i to su bogataši koji su nekada bili mnogo bogatiji. Ali kuće pored kojih sam prolazio pripadale su sadašnjim, trenutnim bogatašima, što je nešto sasvim drugačije, i za mene ima nečeg okrepljujućeg u njihovom osećanju neposredne moći. Neobično je, ali čak i danas u Britaniji vlada snobizam kada su posredi novi bogataši. Pretpostavljam da bi se od tradicionalne desnice moglo očekivati da digne nos, ali paradoksalno, često je intelektualna levica ta koja oglašava svoje neodobravanje ljudi koji su se uzdigli zahvaljujući sopstvenim sposobnostima. Ne pretvaram se da razumem kako je to uverenje u skladu sa onim da svima treba pružiti jednaku šansu. Možda oni ne pokušavaju da ih spoje, već samo žive rukovodeći se kontradiktornim impulsima, što u određenoj meri činimo svi mi. Ali ako sam možda bio kriv za tako nemaštovito razmišljanje u mladosti, sada više ne mislim tako. Ovih dana se bez stida divim muškarcima i ženama koji su sami stekli svoje bogatstvo, kao što se divim svakome ko gleda u kartu budućnosti koja im je zacrtana pri rođenju i ne plaši se da je pocepa i nacrtu bolju. Oni koji su samostvoreni imaju više šanse od većine da pronađu život koji im zaista odgovara. Klanjam im se zbog toga i klanjam se njihovom draguljima optočenom svetu. Naravno, lično mi je išlo na živce što je Dejmijan Bakster deo tog sveta.

Kuća koju je odabrao kao mesto gde će prikazati svoj sjaj nije bila palata kakvog posrnutog plemića, već jedan od onih samosvesno moralnih, umetničkih i zanatskih, rasplinutih lavirinata koji kao da pripadaju Diznijevom crtanom filmu i koji nisu ništa ubedljiviji kao simbol stare Engleske nego što su bili kad ih je Latjens gradio početkom prošlog veka. Oko njega su bili vrtovi, terasasti, orezani i ispresecani uređenim i održanim stazama, ali izgleda da iza kuće nije bilo zemlje. Dejmijan očigledno nije odlučio da usvoji drevni model opo- našanja plemstva. To nije bila vlastelinska kuća, smeštena u toplom zagrljaju hektara i hektara poljoprivrednog zemljišta. To je jednostavno bio dom Velikog uspeha.

I pored toga, iako nije bila tradicionalna u aristokratskom smislu, čitava kuća je odavala atmosferu tridesetih godina, kao da je izgrađena nezakonito stečenom dobiti profitera iz Prvog svetskog rata. Element iz romana Agate Kristi koji je uveo šofer nastavio je batler koji se klanjao na vratima, pa čak i služavka, koju sam, penjući se svetlim hrastovim stepeništem, ugledao u crnoj haljini i kecelji sa volančićima, mada je ona delovala možda neozbiljnije, kao da sam odjednom prebačen među kulise Geršvinovog mjuzikla. Osećaj čudne nestvarnosti čitave avanture se, ako ništa drugo, potvrdio kada su me uveli u moju sobu a da prethodno nisam sreo svog domaćina. U takvim okolnostima čovek uvek blago zadržti kao da se našao u opasnosti. Sluga u tamnom odelu koji stoji na vratima i promrmlja: „Kad budete spremni, gospodine, molim vas, dođite u salon“, čini se prikladnijim za čitanje testamenta nego za prijateljsku posetu. Ali sama soba je bila sasvim lepa. Bila je obložena svetloplavim damastom, od kakvog je sašiven i baldahin nad visokim krevetom. Nameštaj je bio stabilan, čvrstog engleskog kova, a skupina slika na staklu u kineskom stilu, postavljena između prozora, bila je zaista ljupka, čak i ako je sve to imalo nepogrešiv prizvuk seoskog hotela a ne pravog letnjikovca, što je potvrdilo kupatilo, koje je bilo senzacionalno, sa ogromnom kadom, tuš-kabinom,

sjajnim slavinama na visokim cevima koje su izlazile pravo iz poda, i ogromnim peškirim, mekim i potpuno novim. Kao što znamo, ovakav detalj se i danas retko sreće u privatnim kućama u okruzima. Osvežio sam se i sišao u prizemlje.

Dnevna soba je bila predvidljivo ogromna, sa zasvođenom tavanicom i onim preterano mekanim tepisima koji su tek nedavno zamenjeni. Ne oni čupavi bogatog vlasnika kluba, a ni ravni prastari ćilimi otmenih ljudi, već glatki, mekani i *novi*. Sve u sobi je kupljeno za života sadašnjeg vlasnika i očigledno je sve kupila jedna osoba. Nije bilo mešavina ukusa kakva se često vidi u seoskim kućama, gde su pokućstvo desetak domova i predmeti koje je četrdesetak kolekcionara amatera skupljalo dva-tri veka natrpani u jednu prostoriju. No bilo je dobro uređeno. U stvari, bilo je odlično, nameštaj uglavnom s početka osamnaestog veka, slike mnogo kasnijeg datuma, sve fino, sve blistavo čisto i sve u vrhunskom stanju. Pošto sam sličan utisak stekao u svojoj spavaćoj sobi, zapitao sam se je li Dejmijan zaposlio profesionalnog kupca, nekoga čiji je posao samo da mu stvori život. Bilo kako bilo, u prostoriji nije bilo opipljivog traga ni njegove ni neke druge ličnosti. Lutao sam okolo, razgledao slike, ne znajući da li da stojim ili sedim. U stvari, soba je i pored sve raskoši delovala pusto; žar u kaminu nije mogao da razveje vlagu koja se pomalo osećala, kao da je soba očišćena, ali već neko vreme nije korišćena. I nije bilo cveća, što je po meni uvek znak; nije bilo ničeg živog, u stvari, a to je savršenosti prostorije davalo ustajalost, neku vrstu beživotne sterilnosti. Nisam mogao da zamislim da je neka žena igrala veliku ulogu u uređenju, a sam bog zna da tu dete nije igralo nikakvu ulogu.

Sa vrata se začuo zvuk. „Dragi moj momče“, rekao je glas, i sad s blagim oklevanjem, s nagoveštajem zamuckivanja, kojeg sam se tako dobro sećao. „Nadam se da me nisi dugo čekao.“

Postoji trenutak u romanu *Gordost i predrasuda* kada Elizabet Benet ugleda svoju sestru koja se vratila sa podlim

Vikamom, spasena od sramote trudom gospodina Darsija. „Lidija je i sad bila ona ista Lidija“, razmišlja Elizabet. Dakle, Dejmijan Bakster je i sad bio onaj isti Dejmijan. Odnosno, premda je stasiti zgodni mladić gustih uvojaka i vedrog osmeha nestao i umesto njega se pojavila pogrbljena figura koja ni na koga nije ličila toliko koliko na Dikensovog doktora Maneta, mogao sam da uočim ono prepoznatljivo, sramežljivo mucanje koje prikriva duboko usađen i usavršen osećaj superiornosti, i odmah sam prepoznao staru, snishodljivu nadmenost u pokretu kojim je pružio koščatu ruku. Nasmešio sam se. „Veoma mi je drago da te vidim“, rekao sam.

„Je li?“ Zagledali smo se jedan drugom u lice, istovremeno se čudeći opsegu i nedostatku promena koje smo primećivali.

Dok sam ga pažljivije gledao, mogao sam da vidim da je, kada je u svom pismu govorio da je „čovek na samrti“, doslovce govorio istinu. Nije samo ostario pre vremena već je bio bolestan, veoma bolestan i činilo se da mu nema leka. „Zanimljivo je. Pretpostavljam da bi se to moglo reći.“

„Da, to bi se moglo reći.“ Glavom je dao znak batleru, koji je stajao blizu vrata. „Da li bismo mogli dobiti malo onog šampanjca?“ Nije me iznenadilo što je čak četrdeset godina kasnije i dalje voleo da svoje naredbe formuliše kao sramežljiva pitanja. Taj trik mi je bio dobro poznat. Kao i mnogi koji to probaju, mislim da je Dejmijan zamišljao da je to nagoveštavalo šarman-tan nedostatak samopouzdanja, nesigurnu, ali časnu želju da se to uradi kako treba, koju, pouzdano sam znao, nije osećao još od 1967. i ne verujem ni da mu je tada bila veoma poznata. Činilo se da čovek kome se obratio nije smatrao da je njegov odgovor neophodan, a ja sam bio siguran da nije. Naprosto je otišao po vino.

Večera je bila formalna i odvijala se u tišini u trpezariji u kojoj su neuspešno ukršteni stilovi Vilijama Morisa i robne kuće *Liberti* s ponekom naznakom holivudskih brda. Visoki prozori s vertikalnim pregradama, težak, isklesan kameni dimnjak i

ponovo onaj mekani tepih zajedno su odavali neobično monoton i bezličan utisak, kao da su sto i stolice neobjašnjivo postavljeni u praznoj, ali skupoj advokatskoj kancelariji. Ali hrana je bila ukusna, iako Dejmiyan gotovo ništa nije okusio, i obojica smo s uživanjem pili margo koji je odabrao. Nečujni batler, koga sam sada znao kao Baseta, jedva da nas je napustio i na minut, pa pred njim, naravno, nismo razgovarali ni o čemu važnom. Sećam se kako mi je jedna tetka jednom, osvrnuvši se na dane pre rata, rekla da su je zapanjili neki razgovori za stolom kojima je prisustvovala, gde se nimalo pažnje nije obraćalo na prisustvo slugu. Političke tajne, porodični tračevi, lične nesmotrenosti, sve je to iznošeno pred lakejima koji su slušali i verovatno je unelo živost u mnoge večeri u mesnoj kafani, ako ne, kao u naše pohlepnije i pohotljivije vreme, i u njihove objavljene memoare. Ali izgubili smo uzvišeno poverenje te generacije u njihov sopstveni način života. Svidalo se to nama ili ne – a meni se to zaista sviđa – zahvaljujući vremenu postali smo svesni da i u onima koji nas služe živi ljudski duh. Za svakoga rođenog nakon četrdesetih godina dvadesetog veka svi zidovi imaju uši.

Stoga smo pričali o svemu i svačemu. Pitao je za moje roditelje, a ja za njegove. U stvari, moj otac ga je veoma voleo, ali moja majka, čiji su instinkti za preživljavanje uopšte uzev bili pouzdaniji, naslutila je nevolje od samog početka. Ona je, u svakom slučaju, u međuvremenu, od našeg poslednjeg susreta, preminula kao što su i njegovi roditelji, pa se nije imalo mnogo šta reći. Potom smo razgovarali o raznim zajedničkim poznanicima iz tog davnog vremena, i kad smo bili spremni da krenemo dalje, već smo prošli kroz impresivan spisak poslovnih razočaranja, razvoda i preranih smrti.

Napokon je ustao pritom se obraćajući Basetu. „Mislite li da bismo kafu mogli da popijemo u biblioteci?“ Opet je upitao tiho kao da traži uslugu koja bi mu mogla biti uskraćena. Šta bi se desilo, pitam se, kada bi neko takvo neodlučno pitanje

shvatio doslovno? „Ne, gospodine. Bojim se da sam trenutno malo zauzet. Pokušaću da kafu donesem kasnije.“ Voleo bih da to vidim makar jednom. Ali ovaj batler je znao svoj posao i otišao je da izvrši prikriveno naređenje, a Dejmijan me je poveo u prostoriju od koje lepšu nisam video. Izgledala je kao da je prethodni vlasnik, ili možda sam Dejmijan, kupio kompletnu biblioteku iz mnogo starije kuće, sa tamnim, raskošno sjajnim policama i prelepo izrezbarenim stubovima. Bio je tu fini kamin od ružičastog mermera, a u uglačanom čeličnom ložištu dočekala nas je već zapaljena vatra. Spoj treperavog plamena i blistavih kožnih poveza, kao i nekoliko izvrsnih slika – veliki primorski pejzaž koji je ličio na Tarnera i Lorensov portret mlade devojkice među njima – davali su toplinu koja je primetno nedostajala drugde u kući. Bio sam nepravedan. Ono što je druge sobe učinilo tako turobnim očigledno nije bio nedostatak ukusa već nedostatak interesovanja. Dejmijan je zapravo živio ovde. Ubrzo su nam posluženi piće i kafa, i ostali smo sami.

„Postigao si veliki uspeh“, rekao sam. „Čestitam.“

„Jesi li iznenađen?“

„Ne previše.“

Prihvatio je to klimnuvši glavom. „Ako time hoćeš da kažeš da sam oduvek bio ambiciozan, priznajem da jesam.“

„Hteo sam da kažem da nikad nisi prihvatao ne kao odgovor.“

Odmahnuo je glavom. „Ne bih rekao“, odvratio je. Nisam bio sasvim siguran šta je time hteo da kaže, ali pre nego što sam uspeo da razmislim, ponovo je progovorio. „Znao sam kada sam poražen, čak i tada. Kada bih se našao u situaciji u kojoj uspeh nije moguć ishod, prihvatao sam to i išao dalje. To mi moraš priznati.“

To je bila glupost. „Neću ti to priznati“, rekao sam. „Ni bilo šta tome slično. Možda je to vrlina koju si stekao docnije u životu. Ne mogu da kažem. Ali kada smo se družili, oči su ti bile mnogo veće od želuca i bio si veoma loš gubitnik, kao što ja dobro znam.“

Dejmijan je na trenutak izgledao iznenađeno. Možda je proveo toliki deo svog života sa ljudima koji su bili plaćeni, ovako ili onako, da se slažu sa njim da je zaboravio da nisu svi morali da to čine. Otpio je gutljaj brendija i posle pauze klimnuo glavom. „No, možda i jeste tako, ali sad sam poražen.“ Odgovarajući na moje nepostavljeno pitanje, objasnio je. „Imam rak pankreasa koji se ne može operisati. Ne može se uraditi ništa. Doktor mi je rekao da mi je ostalo oko tri meseca života.“

„Često umeju da pogreše u prognozi.“

„Povremeno pogreše u prognozi. Ali ne u mom slučaju. Možda greše za nedelju-dve, ali to je sve.“

„O.“ Klimnuo sam glavom. Teško je znati kako adekvatno odgovoriti na ovu vrstu izjave jer potrebe ljudi mogu biti vrlo različite. Nisam verovao da bi Dejmijan želeo da se kuka i plače ili predlaže alternativno lečenje zasnovano na makrobiotičkoj ishrani, ali nikad se ne zna. Čekao sam.

„Ne želim da misliš da sam besan i da mislim kako je to nepravda. Moj život je, na neki način, došao do prirodnog kraja.“

„Šta to znači?“

„Ja sam, kao što ističeš, imao veliku sreću. Živeo sam dobro. Putovao sam. I u mom poslu nije ostalo ništa što želim da uradim, pa je i to nešto. Znaš li čime sam se bavio?“

„Ne baš.“

„Napravio sam softversku kompaniju. Bili smo među prvima koji su uvideli potencijal svega toga.“

„Pametno.“

„U pravu si. Zvuči dosadno, ali ja sam uživao. Bilo kako bilo, prodao sam firmu i neću praviti drugu.“

„To ne znaš.“ Ne mogu da zamislim zašto sam to rekao, jer on je, naravno, to vrlo dobro znao.

„Ne žalim se. Prodao sam preduzeće jednoj finoj, velikoj američkoj kompaniji i oni su mi dali dovoljno novca da bih mogao Malavi podići na noge.“

„Ali na to ga nećeš potrošiti.“

„Mislim da neću, ne.“

Oklevao je. Bio sam sasvim siguran da se približavamo onome što se naziva „suštinskim razlogom“ moje posete, ali činilo se da nije u stanju da nastavi. Mislio sam da bih mogao da pokušam da ubrzam razgovor. „A tvoj privatni život?“, upitao sam prijatnim glasom.

Razmislio je na trenutak. „Zaista ga nemam. Ništa vredno pomena. Poneki dogovor da mi život bude lagodniji, ali već dugi niz godina ništa više od toga. Nisam nimalo društven.“

„Bio si kad smo se družili“, rekao sam. I dalje sam bio opčinjen rečima „poneki dogovor da mi život bude lagodniji“. Bože. Odlučio sam da se klonim bilo kakvog pokušaja da se to pojasni.

Više nije bilo potrebe da ubrzavam razgovor. Dejmijan je počeo. „Nije mi se svideo svet u koji si me uveo, kao što znaš.“ Pogledao me je izazovno, ali nisam imao šta da kažem, pa je nastavio: „Ali, paradoksalno, kada sam ga napustio, otkrio sam da me ne zabavlja ni ono što nudi moj stari svet. Posle nekog vremena sam potpuno odustao od 'zabava'.“

„Jesi li se ženio?“

„Jednom. Nije dugo trajalo.“

„Žao mi je.“

„Neka ti ne bude. Oženio sam se samo zato što sam došao u one godine kada postaje čudno što nisi oženjen. Imao sam trideset šest-sedam godina i počeli su me radoznalo zagledati. Naravno, bio sam budala. Da sam sačekao još pet godina, moji prijatelji bi počeli da se razvode i ne bih bio jedina nakaza u cirkusu.“

„Poznajem li je?“

„O ne. Do tada sam pobjegao iz tvog društva i nisam imao želju da mu se vratim, veruj mi.“

„Kao što ni mi nismo ni najmanje želeli da vidimo tebe“, uzvratio sam. Bilo je nekakvog olakšanja u tim rečima. Trag naše međusobne odbojnosti izbio je na površinu, što je bilo

prijatnije od lažnog prijateljstva kojeg smo se igrali čitave večeri. „Osim toga, ne poznaješ moje društvo. Ne znaš ništa o mom životu. Te se noći promenio kao i tvoj. I ne postoji samo jedan način da se udaljiš od londonske društvene sezone od pre četrdeset godina.“

Prihvatio je to bez pogovora. „Tačno. Izvinjavam se. Ali, zaista, Suzanu nisi mogao znati. Kada sam je upoznao, vodila je fitnes centar u blizini Lederheda.“ U sebi sam se složio da je malo verovatno da sam se sreo sa bivšom gospođom Bakster, pa sam ćutao. Umorno je uzdahnulo. „Dala je sve od sebe. Ne želim da govorim loše o njoj. Ali nismo imali ništa zajedničko.“ Zastao je. „Ti se na kraju nikada nisi oženio, je li?“

„Ne, nisam. Na kraju nisam.“ Reči su zazvučale oštrije nego što sam nameravao, ali izgleda da se on tome nije čudio. Za mene je ta tema bila bolna, a njemu neprijatna. Barem bi, dođavola, trebalo da bude. Odlučio sam da se vratim na bezbedniji teren. „Šta se dogodilo s tvojom suprugom?“

„Oh, opet se udala. Za sasvim finog momka. Bavi se prodajom sportske odeće, tako da pretpostavljam da su imali više zajedničkog nego nas dvoje.“

„Da li je bilo dece?“

„Dva dečaka i devojčica. Iako ne znam šta je s njima.“

„Mislio sam s tobom.“

Odmahnulo je glavom. „Ne, nije bilo.“ Ovog puta njegovo ćutanje je delovalo veoma bremenito. Trenutak kasnije dovršio je misao. „Ne mogu da imam decu“, rekao je. Uprkos prividnoj konačnosti ove izjave, u njegovom glasu bilo je nečeg čudno nedovršenog, skoro poput onog neobičnog i nepotrebnog upitnika koji su mladi uvezli iz Australije i njime završavaju svaku rečenicu. Nastavio je: „To jest, u vreme kada sam se oženio, više nisam mogao da imam decu.“

Zastao je kao da mi daje trenutak da prihvatim tu čudnu rečenicu. Šta je, pobogu, hteo da kaže? Pretpostavio sam da nije kastriran neposredno pre nego što je zaprosio upravnicu

fitnes centra. Pošto je on naćeo tu temu, nisam osećao grižu savesti što sam hteo da postavim nekoliko pitanja, ali na kraju je odgovorio pre nego što sam ih izgovorio. „Išli smo raznim lekarima i rekli su mi da nemam spermatozoide.“

Ćak i u našem haotićnom, modernom društvu, teško je smisleno odgovoriti na ovako tegobnu izjavu. „Kakvo razočaranje“, rekao sam.

„Da. Bilo je. Veliko *razočaranje*.“

Moj izbor reći je oćigledno bio loš. „Zar nisu mogli nešto da preduzmu?“

„Ne baš. Pominjali su moguće uzroke, ali niko nije smatrao da se stanje može popraviti. I to je bilo to.“

„Mogli ste pokušati na druge načine. Sada imaju razna pametna rešenja.“ Nisam se mogao naterati da kaćem nešto konkretnije.

Odmahnuo je glavom. „Nikada ne bih odgajao tuće dete. Suzana je pokušala da me nagovori, ali ja to nisam mogao da dozvolim. To za mene jednostavno nije imalo smisla. Kada dete nije tvoje, zar to nije kao da se igraš lutkama? Źivim lutkama možda, ali ipak lutkama.“

„Mnogi ljudi se ne bi sloćžili s tobom.“

Potvrdno je klimnuo glavom. „Znam. Suzana je jedna od njih. Nije shvatala zašto bi ostala bez dece kada problem nije u njoj, što jeste sasvim razloćno. Mislim da smo znali da ćemo raskinuti od trenutka kada smo izašli iz ordinacije.“ Ustao je da donese sebi još jedno piće. Zaslućžio ga je.

„Razumem“, rekao sam, da prekinem tišinu strahujući od onoga što dolazi.

I naravno, kada je ponovo progovorio, ton mu je bio odlučniji nego ranije. „Dvojica specijalista su verovala da je to možda posledica zauški koje sam imao kao odrastao.“

„Mislio sam da je to mit kojim se zastrašuju nervozni mladići.“

„To se dogaća veoma retko. Ali može se desiti. To se stanje zove orhitis i napada testise. Obićno prolazi bez posledica, ali

ponekad, tek povremeno, i ne. Nisam preležao zauške kao dečak i nisam znao da sam ih i dobio, ali kada sam razmislio, setio sam se da me je grlo jako bolelo nekoliko dana nakon što sam se vratio iz Portugalije, u julu 1970. Bio sam u krevetu nekoliko nedelja i žlezde su bile uvećane, pa su možda bili u pravu.“

Malo sam se pomerio u stolici i otpio još jedan gutljaj pića. Moje prisustvo ovde je počelo dobijati nekakav neprijatni smisao. Na neki način ja sam Dejmijana pozvao u Portugaliju, da se pridruži mojim prijateljima. Sam bog zna da je na kraju sve ispalo komplikovanije, ali izgovor je bio da je u grupi nedostajalo muškaraca i naša domaćica me je zamolila da ga pozovem. Sa katastrofalnim ishodom, kako to biva. Dakle, je li sada pokušavao da me okrivi za svoj sterilitet? Jesam li ovamo pozvan da priznam krivicu? Da sam na tom odmoru njemu naneo zla koliko i on meni? „Ne sećam se da je neko bio bolestan“, rekao sam.

On se očigledno sećao. „Ona devojka vlasnika vile. Neurotična Amerikanka svetle kose. Kako se zvala? Alis? Alik? Stalno se žalila na grlo, sve vreme dok smo bili tamo.“

„Imaš neverovatno pamćenje.“

„Imao sam mnogo vremena za razmišljanje.“

Očigledno jeste.

Slika te od sunca izbledele vile u Estorilu, što je skoro četiri decenije bila prognana iz moje svesti, najednom mi je iskrsla pred očima. Vrela bela plaža ispod terase, pijane večere koje odjekuju seksom i prikrivenim značenjima, penjanje na brdo do ukletog zamka u Sintri, plivanje u šaputavim, plavim vodama, čekanje na velikom trgu ispred Lisabonske katedrale na mimohod pored Salazarovog tela... Opet sam video jasno oživljeno čitavo iskustvo, jedno od onih letovanja koja premošćuju jaz između adolescencije i zrelosti, sa svim opasnostima koje prate takvo putovanje, gde se kući vraćate kao sasvim drugačija osoba. Letovanje koje je, zapravo, promenilo moj život. Klimnuo sam glavom. „Da. Imao si.“

„Naravno, ako je to bio razlog, onda sam pre toga mogao da imam dete.“

Uprkos njegovoj ozbiljnosti, nisam mogao da mu pariram. „Čak ni ti ne bi imao mnogo vremena. Imali smo tek dvadeset i jednu godinu. Ovih dana svaka devojka u stambenom naselju može ostati trudna već u trinaestoj, ali onda je bilo drugačije.“ Osmehnuo sam mu se utešno, ali nije me gledao. Umesto toga, otvorao je fioku u lepom pisaćem stolu ispod Lorensove slike. Izvadio je koverat i pružio mi ga. Nije bio nov. Jedva sam uspeo da razaznam poštanski žig. Izgledalo je da piše: „Čelsi. 23. decembra 1990.“

„Molim te, pročitaj ga.“

Pažljivo sam otvorio pismo. Bilo je u potpunosti otkucano; rukom nije bio napisan ni uvodni pozdrav niti potpis. „Drago Govno“, glasio je početak. Baš ljupko. Podigao sam pogled nabravši čelo.

„Nastavi.“

Drago Govno, skoro će Božić. Takođe je kasno, a piće mi je dalo hrabrosti da kažem da zbog tebe devetnaest godina živim u laži. Svakog dana posmatram tu svoju laž, a sve zbog tebe. Niko nikada neće saznati istinu i verovatno ću ovo pre spaliti nego poslati, ali treba da shvatiš gde su me tvoja prevara i moja slabost dovele. Ne proklinjem te baš, niti to mogu, ali ti i ne opraštam smer kojim je otišao moj život. To nije bilo zasluženilo.

Na kraju je bilo otkucano: „Budala“.

Zagledao sam se u to. „Pa, poslala ga je“, rekao sam. „Pitam se da li je to htela.“

„Možda ga je neko drugi uzeo sa stočića u predsoblju i poslao bez njenog znanja.“

To mi je izgledalo vrlo verovatno. „To bi je iznenadilo.“

„Siguran si da je to žena?“

Klimnuo sam glavom. „Zar ti nisi? 'Živim u laži.' 'Tvoja prevara i moja slabost.' Ništa od toga mi ne zvuči muževno. Sviđa mi se što se potpisala kao 'budala'. Podseća me na stihove pop pesama iz naših mlađih dana. Bilo kako bilo, pretpostavljam da se gnusna prevara koju spominje može podvesti pod romansu. Ne zvuči kao da je neko razočaran zbog loše investicije. Iz toga proističe da je autor žena, zar ne? Ili te je život odveo novim i dotad neispitanim stazama?“

„To bi značilo da je autor žena.“

„Eto vidiš.“ Nasmešio sam se. „Sviđa mi se kako ne može da te kune. Veoma podseća na Kitsa. Na stih iz pesme *Izabela*: 'Plače sama za nesuđenim užicima.'“

„Šta misliš da to znači?“

Nije mi bilo jasno kako može biti sumnje. „Nije baš neka misterija“, rekao sam. Ali on je čekao, pa sam to i rekao. „Zvuči kao da je neka s tobom ostala u drugom stanju.“

„Da.“

„Pretpostavljam da prevara o kojoj govori mora biti neka-kva zakletva na večnu ljubav, koju si izrekao da bi je odvuкао u krevet.“

„Govoriš vrlo grubo.“

„Zaista? Nije mi namera. Kao i svi mi momci tih dana, i sâm sam se time veoma često služio. Njena 'slabost' nagoveštava da si u ovom slučaju uspeo.“ No razmislio sam o Dejmi-janovom prvobitnom pitanju o značenju pisma. Je li ukazivalo na to da on misli da sve nije tako jednostavno? „Zašto? Postoji li neko drugo tumačenje? Pretpostavljam da je ova žena mogla biti zaljubljena u tebe i da je potom živela u laži zato što se udala za nekog drugog, a radije bi bila s tobom. Da li misliš da je to posredi?“

„Ne. Ne baš. Da je to sve na šta je mislila, bi li pisala o tome dvadesetak godina kasnije?“

„Nekim ljudima je potrebno više vremena da prebole ovakvo nešto.“

„Svakog dana posmatram tu svoju laž.’ Niko nikada neće saznati istinu.’ Šta to niko nikad neće saznati?“ Postavio je pitanje kao da je potpuno izvesno kakav je odgovor. A i sâm sam tako mislio.

Potvrдно sam klimnuo glavom. „Kao što sam rekao, napravio si joj dete.“

Delovao je gotovo uveren da ne postoji nikakvo drugo objašnjenje, kao da me je testirao. Klimnuo je glavom. „I rodila je.“

„Izgleda da je tako. Iako samo po sebi sve to deluje kao kostimirana drama. Pitam se zašto ga se nije otarasila.“

Na to me je Dejmijan istovremeno oholo pogledao i prezirno frknuo. Kako sam to dobro pamtio. „Pretpostavljam da je abortus bio protiv njenih principa. Neki ljudi imaju principe.“

Sada je na mene došao red da frknem. „Ne bih baš da mi ti deliš savete o tome“, rekao sam, što nije prokomentarisao, a i bolje što nije. Čitava stvar je počela da me nervira. Zašto smo pravili od komarca magarca? „Dobro onda. Rodila je. I niko ne zna da si ti otac. Kraj priče.“ Zagledao sam se u koverat, tako pažljivo očuvan. „Je li tu kraj? Ili ima još nešto? Posle ovoga?“

Potvrдно je klimnuo glavom. „Upravo tako sam i ja mislio u to vreme. Da je to bio početak nekakve... ne znam... iznude.“

„Iznude?“

„Tako je to nazvao moj advokat. Razgovarao sam s njim. Uzeo je kopiju i rekao mi da sačekam naredno pismo. Rekao je da je jasno da ona namerava da traži novac i da treba da imamo spreman plan. Tada se već pomalo o meni pisalo u novinama i već sam imao izvesnog uspeha. Delovalo je verovatno da je iznenada shvatila da je otac njenog deteta bogat, pa da je možda došao trenutak za napad. Moj potomak je tada imao dvadesetak godina...“

„Devetnaest“, kazao sam. „Živela je u laži devetnaest godina.“

Na trenutak je izgledao zbunjeno, a onda je klimnuo glavom. „Devetnaest i tek krenuo u svet. Gotovina bi mu vrlo koristila.“ Pogledao me je. Nisam imao šta da dodam pošto

sam, kao i advokat, mislio da sve to ima smisla. „Dao bih joj nešto.“ Govorio je kao da se brani. „Bio sam sasvim spreman da to učinim.“

„Ali nije ponovo pisala.“

„Nije.“

„Možda je umrla.“

„Možda. Mada to deluje vrlo melodramatično. Možda je, kako kažeš, pismo poslano slučajno. U svakom slučaju, niko nam se više nije javio i postepeno je sve to palo u zaborav.“

„Pa zašto sada o tome razgovaramo?“

Nije mi odmah odgovorio. Ustao je i otišao do kamina. Capanica se otkotrljala ka prednjem delu ognjišta, pa je uzeo mašice da je bolje postavi čineći to nekako smrtno ozbiljno. „Stvar je u tome“, rekao je na kraju, govoreći u plamen, ali se verovatno obraćajući meni, „što želim da pronađem to dete.“

Činilo se da u tome nema nikakve logike. Ako je želeo da „postupi ispravno“, zašto to nije uradio pre osamnaest godina, kada je možda imalo smisla? „Zar nije malo kasno?“, upitao sam. „Ne bi bilo lako glumiti tatu kada je napisala pismo, ali sada je to 'dete' muškarac ili žena poznih tridesetih godina. Ta osoba je takva kakva je i sada je prekasno da se utiče na formiranje njene ličnosti.“

Ništa od ovoga, izgleda, nije bilo važno. Nisam siguran da me je uopšte čuo. „Želim da ih pronađem“, ponovio je. „Želim da ih ti pronađeš.“

Bilo bi glupo pretvarati se da dosad nisam shvatio kuda ovo vodi. Ali taj mi zadatak nije bio po volji. A nisam ni bio siguran da ću ga prihvatiti. „Zašto ja?“

„Pre nego što sam te upoznao, spavao sam samo sa četiri devojke.“ Zastao je. Blago sam nabrao čelo. Svaki muškarac moje generacije će razumeti da je ovo samo po sebi bilo impresivno. Sa devetnaest godina, koliko smo imali kada smo se upoznali, mislim da nisam iskusio mnogo više od poljupca na plesnom podijumu. Nije završio. „Sa sve četiri sam bio u

kontaktu sve do ranih sedamdesetih i definitivno nije nijedna od njih. Onda smo ti i ja neko vreme ludovali i bio sam prilično zauzet. Dve-tri godine kasnije, kada se taj period završio, otišli smo u Portugaliju. I nakon toga sam bio sterilan. Osim toga, pogledaj sadržaj, pogledaj papir, pročitaj kako se izražava. Ova žena je obrazovana...“

„I teatralna. I pijana.“

„To je ne sprečava da bude otmena.“

„Naravno.“ Razmišljao sam još malo o njegovoj teoriji. „Šta se dešavalo u godinama između kraja te društvene sezone i Portugalije?“

Odmahnuo je glavom. „Nekoliko njih, uglavnom seksualnih veza, i dve-tri iz naših zajedničkih dana. Nijedna nije rodila do tog leta.“ Umorno je uzdahnuo. „Bilo kako bilo, niko ko nema šta da izgubi ne živi u laži. Nešto što вреди čuvati, nešto što bi istina ugrozila. Pisala mi je 1990. kada su viša i viša srednja klasa još zauzimale poslednji preostali bastion – stav da se deca ne rađaju vanbračno. Svako normalan bi odavno otkrio tu tajnu.“ Napor da sve ovo izgovori i pomeranje cepanice iscrpli su mu preostalu snagu, pa se stenjući ponovo smestio u fotelju.

Nisam ga sažaljevaao. Naprotiv. Odjednom me je silno pogodila nerazumnost njegovog zahteva. „Ali ja nisam deo tvog života. Nemam nikakve veze s tobom. Mi smo potpuno različiti ljudi.“ Nisam ga vređao. Jednostavno nisam mogao da shvatim zašto je bilo šta od ovoga moja odgovornost. „Možda smo se nekada družili, ali sad se ne družimo. Išli smo zajedno na neke balove pre četrdeset godina. I posvađali se. Mora da postoje drugi koji su ti mnogo bliži nego što sam ja ikada bio. Ne mogu ja biti jedina osoba koja se može latiti ovog zadatka.“

„Ali jesi. Te žene su iz tvog društva, ne iz mog. Nemam drugih prijatelja koji bi ih poznavali, pa čak i čuli za njih. I u stvari, ako već govorimo o tome, nemam drugih prijatelja.“

Ovo je bilo previše sebično za moj ukus. „Onda uopšte i nemaš prijatelja, jer mene sigurno u njih ne možeš da ubrojiš.“

Naravno, zažalio sam čim sam izgovorio te reči. Zaista sam verovao da umire i nije imalo smisla da ga sada kažnjavam za nešto što se nikada ne može ispraviti ma šta on ili ja želeli.

No on se osmehnuo. „U pravu si. Ja nemam prijatelje. Kao što znaš bolje od mnogih, to nije odnos koji sam ikada mogao razumeti ili negovati. Ako ti to nećeš da mi učiniš, nemam koga drugog da pitam. Ne mogu čak ni da unajmim detektiva. Informacije koje su mi potrebne ne bi bile dostupne nikome izuzev nekome iz društva.“ Zaustio sam da predložim da sâm krene u potragu, ali reči su mi zamrle na usnama pri pogledu na njegovo drhtavo, mršavo telo. „Hoćeš li to uraditi?“, upitao je posle kratke pauze.

U tom trenutku sam bio sasvim siguran da to zaista ne želim. Ne samo zbog zamršene i neprijatne prirode potrage na koju ću protračiti vreme već zato što sam, sve više razmišljajući o tome, bio sve sigurniji da ne želim da čačkam ni po sopstvenoj prošlosti ni po njegovoj. Vreme o kojem je govorio prošlo je. I za njega i za mene. Nisam imao gotovo nikakvog dodira ni s kim iz tog doba, iz razloga koji su se, kao što je znao, ticali upravo njega, a i šta se moglo dobiti od rovarjenja po svemu tome? Odlučio sam da još jednom pokušam da ga urazumim. Čak i ljudi poput Dejmišana Bakstera moraju imati malo razuma. „Dejmijane, razmisli. Da li zaista želiš da im okreneš život naglavačke? Taj muškarac, ta žena, ta osoba zna ko je i živi svoj život kako najbolje ume. Hoće li joj koristiti da se otkrije da je zapravo neko drugačiji i nepoznat? Da ih nateramo da ispituju svoje roditelje ili čak prekinu odnos s njima? Da li bi to želeo da imaš na savesti?“

Pogledao me je sasvim mirno. „Moje bogatstvo će, posle poreza na nasledstvo, biti daleko veće od pet stotina miliona funti. Namera mi je da moje dete bude moj jedini naslednik. Jesi li spreman da preuzmeš odgovornost i uskratiš mu nasledstvo? Da li bi *to* želeo da imaš na *svojoj* savesti?“

Naravno, bilo bi *jejune** pretvarati se da to ne menja sve. „Odakle bih počeo?“, upitao sam.

* Engl.: detinjasto, naivno. (Prim. prev.)

Opustio se. „Daću ti spisak devojaka sa kojima sam spavao tih godina, a koje su dobile dete pre aprila 1971.“ I spisak je bio impresivan. Spisak devojaka sa kojima sam ja spavao u istom periodu, sa decom ili bez njih, mogao je da stane na poledinu vizitkarte. Takođe je bio veoma precizan i delovao neobično poslovno. Mislio sam da vodimo nekakvu filozofsku raspravu, ali sam sada uvideo da se približavamo onome što se nekada zvalo „suve činjenice“. Očigledno je primetio da sam iznenađen. „Moj sekretar je započeo potragu. Činilo se da nije imalo smisla da stupaš u kontakt s nekim ko nema dece.“ To je, naravno, bilo tačno. „Verujem da je spisak sveobuhvatan.“

„Šta je sa devojkama sa kojima si spavao, a koje u to vreme nisu dobile decu?“

„Nećemo brinuti o njima. Nema smisla stvarati dodatni posao.“ Osmehnuo se. „Mnogo toga smo raščistili. Bilo je još nekoliko drugih sa kojima sam spavao i koje jesu rano rodile, ali, kako bi rekla majka carice Evgenije od Francuske kada je osporavano očinstvo njene carske kćerke, *les dates ne correspondent pas*.“* Nasmejao se; bilo mu je lakše sad kada je video da će mu se plan obistiniti. „Želim da znaš da sam ovo shvatio ozbiljno i da postoji realna mogućnost da bi to mogla biti bilo koja od navedenih devojaka.“

„I kako da to izvedem?“

„Samo im se javi. Imam sadašnje adrese za sve izuzev za jednu.“

„Zašto ih ne zamoliš da urade analizu DNK?“

„Takva žena na to nikada ne bi pristala.“

„Posmatraš ih romantično zato što si sam nesklon tome. Ja mislim da bi pristale. A pristaće sigurno i njihova deca kad saznaju razlog.“

„Ne.“ Odjednom je ponovo bio čvrsto rešen. Video sam da ga je moj komentar iznervirao. „Ne želim da ovo postane vest. Samo pravo dete mora znati da ga tražim. Kada budu

* Franc.: datumi se ne poklapaju. (Prim. prev.)

imali novac, sami će odlučiti hoće li otkriti kako i zašto su ga dobili. Dotad je ovo za moju ličnu satisfakciju, a ne za javnost. Ako testiraš jedno dete koje nije moje, sledeće nedelje ćemo o tome čitati u *Dejli mejlu*.“ Odmahnuo je glavom. „Možda bi trebalo da ih testiramo na kraju, ali tek kada proceniš koji je od pomenutih potomaka verovatno moj.“

„Ali pretpostavimo da je neka od tih žena rodila a da to niko ne zna i da je bebu dala na usvajanje?“

„Nisu to uradile. Barem nije majka moje bebe.“

„Otkud znaš?“

„Zato što onda ne bi svakog dana gledala svoju laž.“

Nisam imao šta više da kažem, bar dok još malo ne razmislim o svemu, što Dejmiijan kao da je razumeo i nije hteo da spori. Nesigurno se podigao na noge. „Idem sad u krevet. Ovakako kasno mesecima nisam bio budan. Spisak ćeš naći u kovertu u svojoj sobi. Ako želiš, o tome možemo još da razgovaramo sutra ujutru pre nego što odeš. Po cenu da zvučim vulgarno, kako bi ti rekao, naći ćeš i kreditnu karticu koja će pokriti sve troškove koje tokom potrage odlučiš da platiš njome. Neću postavljati pitanje za šta god da je upotrebiš.“

Ovaj poslednji detalj me je baš iznervirao jer je namerno formulisan tako da ga moram smatrati velikodušnim. Ali ništa u tom zadatku nije bilo velikodušno. Bio je to užasan teret. „Još nisam pristao“, rekao sam.

„Nadam se da hoćeš.“ Na vratima je zastao. „Da li je sada vidaš ponekad?“, upitao je, uveren da neću morati da tražim objašnjenje o tome na koga se odnosi njegovo pitanje. A bio je u pravu.

„Ne. Zapravo ne.“ Razmišljao sam jedan bolan trenutak. „Vrlo retko, na ponekoj zabavi, venčanju ili tome sličnom. Ali zapravo ne.“

„Niste neprijatelji?“

„O ne. Osmehnemo se. Čak i popričamo. Sasvim sigurno nismo neprijatelji. Mi nismo ništa.“

Oklevao je kao da razmišlja da li da se zaputi tim putem. „Znaš da sam bio ljut.“

„Znam.“

„Ali hoću da shvatiš da i ja to znam. Potpuno sam poludeo.“ Zastao je, kao da bih mogao da ga prekinem nekim prikladnim odgovorom. Ali nije bilo odgovora. „Da li bi pomoglo ako bih rekao da mi je žao?“ upitao je.

„Ne baš.“

Klimnuo je glavom, prihvatajući takav odgovor. Obojica smo znali da nemamo šta više da dodamo. „Ostani ovde dole koliko želiš. Uzmi još viskija i pogledaj knjige. Neke od njih će te zanimati.“

Ali ja nisam rekao sve. „Zašto si čekao do sada?“ , rekao sam. „Zašto se nisi raspitao čim si dobio pismo?“

To ga je nateralo da zastane i razmisli, dok je svetlost iz hodnika dopirala kroz sada otvorena vrata i produbljivala bore na njegovom razorenom licu. Verovatno je sebi isto pitanje postavljao hiljadu puta dnevno. „Ne znam. Nisam sasvim siguran. Možda nisam mogao da podnesem pomisao da neko misli kako ima pravo na mene. Nisam video kako bih mogao da ih pronađem i identifikujem a da im pritom ne dam neku moć. I nikad zapravo nisam želeo dete. Zbog toga sam se verovatno oglušio na molbe svoje supruge. To nije bila jedna od mojih ambicija. Mislim da mi očinstvo nikada nije bilo u prirodi.“

„A sada si spreman da ovom nepoznatom strancu daš dovoljno novca da izgradi omanji industrijski grad. Zašto? Šta se promenilo?“

Dejmijan se za trenutak zamislio, a od blagog uzdaha su mu se mršava ramena podigla i spustila. Sako, koji mu je nekada morao besprekorno pristajati, lepršao je oko njegovog smežuranog tela. „Umirem i nisam vernik“, odvratio je jednostavno. „Ovo mi je jedina prilika za besmrtnost.“

Potom je otišao, a ja sam ostao da sâm uživam u njegovoj biblioteci.

DVA

Nikada nisam umeo da dobro procenim ljude. Moj prvi utisak je skoro uvek pogrešan. A kako je ljudska priroda takva kakva jeste, moralo je proći mnogo godina pre nego što sam to priznao samom sebi. Kad sam bio mlad, mislio sam da imam čudesan instinkt da razlikujem dobro od lošeg, kvalitetno od jeftinog, sveto od profanog. Dejmiyan Bakster je, naprotiv, bio pravi stručnjak za to. Odmah je znao da sam naivčina.

Kako to biva, obojica smo došli na Kembridž u septembru 1967, ali smo bili na različitim koledžima i kretali smo se u različitim krugovima tako da su nam se putevi ukrstili tek početkom letnjeg semestra 1968, mislim početkom maja, na zabavi u unutrašnjem dvorištu mog koledža, gde sam se bez sumnje razmetao. Imao sam devetnaest godina i bio sam u onoj, za nekoga poput mene, barem za nekoga poput mene *u to vreme*, opojnoj fazi života kada odjednom shvatiš da je svet komplikovaniji nego što si mislio, da je u ponudi u stvari ogroman izbor ljudi i mogućnosti, i da nećeš morati da se zauvek ograničiš na uzani potez između internata i sela, što je bilo sve što mi je dotad donelo takozvano „privilegovano“ obrazovanje. Ne bih rekao da sam ikada bio asocijalan, ali ne bih tvrdio da

sam pre toga imao veliki društveni uspeh. Prilično su me zasednili zgodni i duhoviti rođaci, a pošto nisam posedovao ni izgled ni trunku harizme da bih im parirao, nisam mogao bogzna šta da učinim da bi se moja malenkost zapazila.

Moja draga majka je razumela moju nevolju, koju je godinama morala gledati nemo i bolno, ali je otkrila da malo toga može da uradi da bi to popravila. Sve dok, videći rastuće samopouzdanje koje je upis na univerzitet doneo, nije odlučila da to iskoristi kako bi u meni probudila pustolovni duh i upoznala me s londonskim prijateljima koji su imali kćerke prikladnog uzrasta. Možda je iznenađujuće, ali sledio sam njenu ideju i počeo da stvaram novu društvenu grupu za sebe, gde više ne bih imao depresivna poređenja sa kojima bih se borio i gde bih, u izvesnoj meri, mogao da se predstavim u novom svetlu.

Današnjoj mladeži bi bilo čudno što sam sebi dozvoljavao da me roditelji usmeravaju, ali drugačije se živelo pre četrdeset godina. Pre svega, ljudi se tada nisu plašili starenja. Još nije nastala naša čudna, snishodljiva kultura, u kojoj se sredovećni televizijski voditelji nepošteno pretvaraju da dele ukuse i predrasude svoje tinejdžerske publike ne bi li zadobili njihovo poverenje. Ukratko, u ovoj, kao i u mnogim oblastima, nismo razmišljali na način na koji ljudi razmišljaju danas. Naravno, delili su nas politička mišljenja i klasa i, u manjoj meri nego sada, religija, ali ključna razlika, sa današnje tačke gledišta, nije između desnice i leve, ili aristokratije i običnog puka, već između generacije iz 1968. i ljudi koji su stigli četiri decenije kasnije.

U mom svetu početkom šezdesetih roditelji su još u izuzetno velikoj meri upravljali životima svoje dece dogovarajući se između sebe kada će se zabave i u kojim kućama priređivati za vreme školskog raspusta, koje će predmete njihovi potomci učiti u školi, koje poslove treba da obavljaju nakon univerziteta, a pre svega, sa kojim prijateljima će provoditi vreme. U celini se to ne bi moglo nazvati tiranijom, a nismo se mnogo ni protivili

roditeljskim zabranama. Sećam se naslednika jednog lokalnog baroneta, često pijanog i uvek bezobraznog, te zato primamljivog meni i mojoj sestri, a odbojnog našim roditeljima, kome je moj otac zapravo zabranio da dolazi u našu kuću, „osim onda kad bi njegovo odsustvo izazvalo komentare“. Može li danas iko živ zamisliti da su se ljudi ovako izražavali? Znam da smo se čak i tada smejali ovom pravilu. Ali nismo ga kršili. Ukratko, poreklo nas je formiralo na način koji bi danas bio retkost. Danas ljudi razmišljaju o propasti roditeljskog autoriteta. Da li je to namerno osmišljeno kako desničarska štampa želi da verujemo? Ili se to dogodilo samo zato što je došlo vreme za to, kao za motor sa unutrašnjim sagorevanjem ili penicilin? Bilo kako bilo, nestalo je iz velikog dela našeg društva, nestalo je kao lanjski sneg.

No, da nastavim, tog proleća je u unutrašnjem dvorištu mog koledža priređen koktel na koji sam iz nekog razloga bio pozvan. Ne mogu sada da kažem da li je to bila fakultetska ili nečija privatna zabava, ali u svakom slučaju svi smo bili tu, mislili smo da smo pametni i odabrani, i verovatno još uvek uživali u činjenici da naš koledž uživa glas da je „prilično otmen“. Koliko jaderno izgledaju takve male sujete kad se stigne u umorne, sredovečne godine, ali zaista ne verujem da smo u sebi nosili mnogo zla. Mislili smo da smo odrasli, što nismo bili, i otmeni, što nismo bili baš previše, i da će ljudima biti drago da nas poznaju. Kažem ovo iako sam, posle svoje bolne mladosti, ipak sačuvao onu veoma dobro poznatu mešavinu ponosa i straha, toliko karakterističnu za pozne tinejdžerske godine, kada oholi snobizam ide podruku sa društvenom paranojom. Verovatno sam upravo zbog te kontradiktorne mešavine bio tako podložan napadu.

Čudno jeste, ali sećam se samog trenutka kada je Dejmijan ušao u moj život. Prikladno je zato što sam, kad se pojavio, razgovarao sa Serenom, tako da smo ga upoznali zajedno, istovremeno, u istom trenutku, što je detalj koji mi se čini